

комп'ютерної та телекомунікаційної техніки; співпрацю зі службою зайнятості та соціальними партнерами; правове забезпечення профтехосвіти; прийняття відповідних законів, що регламентують діяльність навчальних закладів і замовників кадрів.

Література:

1. Аверкин В. Н. Приоритеты реформирования начального профессионального образования в Новгородской области. – В сб. Инновации в российском образовании. Начальное профессиональное образование 2000. – М.: Изд-во МГПУ, 2000. – С. 14-27.
2. Гревцев Г. С. Методика формирования регионального заказа системе начального профессионального образования: опыт Липецкой области: [Электронный ресурс]: Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. – М.: РГБ, 2003 (Из фондов Российской Государственной библиотеки). Полный текст: <http://diss.rsl.ru/diss/03/0481/030481001.pdf>.
3. Жигалова И. А. Формирование образовательного пространства начального профессионального образования в федеральном округе [Электронный ресурс]: Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.09. – М.: РГБ, 2005 (Из фондов Российской Государственной Библиотеки). Полный текст: <http://diss.rsl.ru/diss/05/0675/050675032.pdf>.
4. Качаловський П. Головне завдання профтехосвіти – підготовка кваліфікованих робітничих кадрів // Професійно-технічна освіта. – 2008. – № 1. – С. 9-10.
5. Кремень В. Г. Стан і перспективи розвитку професійно-технічної освіти в Україні (Виступ у Верховній Раді України на Дні уряду) // Професійно-технічна освіта. – 2003. – № 2. – С. 6-9.
6. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – № 33. – С. 4-5.
7. Ничкало Н. Г. Наукові школи з професійної педагогіки: Європейський контекст // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Зб. наук. праць. Вип. 9. – Київ-Вінниця: ДОВ „Вінниця”, 2006. – С. 4-12.
8. Паржницький В. Удосконалення діяльності ПТНЗ в умовах регіоналізації // Професійно-технічна освіта. – 2008. – № 1. – С. 36-39.
9. Смирнов И. П., Поляков В. А., Ткаченко Е. В. Новые принципы организации начального профессионального образования. – М.: Издательский отдел НОУ ИСОМ, 2003. – 32 с.

УДК 378;371

Тімець О.В.

СПЕЦИФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ-ГЕОГРАФА

***Анотація.** У статті висвітлюються специфічні особливості розвитку професійної компетентності вчителя-географа.*

***Аннотация.** В статье освещаются специфические особенности развития профессиональной компетентности учителя-географа.*

***Annotation.** Specific features of development of professional competence of teacher of geography lights up in the article.*

Постановка проблеми. Розвиток цивілізації зумовлює необхідність періодичної модернізації освіти і, як наслідок, зміну її ціннісних орієнтацій. Основу нової структури цінностей у останні десятиліття складає компетентність з її багатофункціональністю, надпредметністю, міждисциплінарністю, багатовимірністю тощо.

Сьогодення вимагає від учителів-географів відкритості для діалогу і спілкування, поваги до дітей, прагнення до розуміння проблем кожного учня, бачення сенсу своєї діяльності у наданні кожному учню не лише ЗУНів, а й життєвих компетенцій. Адже саме зміст географічної освіти спрямований на формування загальної культури школяра, адаптації особистості до життя у швидкозмінюваному суспільстві, надання можливості самореалізації у географічній дійсності. Включаючи блоки природничих, економічних та суспільних знань, географія виступає як інтегративна дисципліна, метою якої є формування комплексної картини світу.

На тлі загального реформування освіти відбуваються зміни й у шкільному курсі географії, де головним вектором змін є теза про те, що географія повинна стати засобом пізнання школярами реального навколишнього світу, а не бути предметом, який навантажує їх відомостями про географічні процеси і явища, вимагає бездіяльних знань географічної номенклатури, розглядає лише моделі реального простору тощо. Тим більше, що сьогодні зміст освіти має бути неперервним, іти через усе життя [2], а у географічній – враховувати зміни положення України в світі, державні й регіональні можливості, ідеологію стійкого розвитку і тенденції глобалізації.

Саме тому, виходячи з багаторічної практичної діяльності у ВНЗ, аналізу реальних труднощів у підготовці вчителів-географів, першочерговим завданням виділяється визначення специфічних особливостей розвитку їх професійної компетентності.

Аналіз літературних джерел за темою дослідження. Сьогоднішній школі потрібні вчителі, які готові до включення в будь-які освітні проблеми, життєдіяльність кожного учня, що залежить не лише від отриманих знань, а від деяких особистісних якостей, для визначення яких і використовується поняття „компетентність”, більш відповідне розумінню „нової якості” освіти.

Педагогічний процес в навчальних закладах повинен забезпечити процес розвитку компетентного спеціаліста, „який володіє компетенціями, тобто тим, що він може робити, яким способом діяльності володіє і до чого він готовий” [1]. Розвиток професійної компетентності вчителя географії характеризується особистим і діяльнісним аспектами, має практичний, прагматичний і гуманістичний напрями. У психолого-педагогічній та фаховій літературі зустрічаються різні визначення й трактування компетентності. В.Безпалько, Г.Селевко, О.Пехота, І.Підласий, О.Ярошенко, А.Афанасьєв, Ю.Чабанський, П.Гальперін, І.Ільясєв, М.Кларін, П.Атутов, С.Гончаренко, І.Прокопенко, І.Зязюн, В.Паламарчук, В.Семиченко, О.Савченко, І.Бех, В.Боголюбов, В.Євдокимов, І.Прокопенко, С.Смирнов, та ін., а в географії Д.Семенов, С.Русова, О.Барков, М.Баранський, А.Даринський, В.Максаковський, М.Откаленко, М.Янко, В.Замковий, В.Корнєєв, П.Шищенко, С.Кобернік, А.Сиротенко, Л.Паламарчук та ін. – зробили ґрунтовний внесок у дослідження і теоретичне обґрунтування необхідності удосконалення професійної підготовки вчителів і, зокрема, розвитку їх фахової компетентності в модернізованому процесі навчання.

Формулювання цілей статті. У підвищенні професійного рівня вчителя географії переважаючим завданням має стати розвиток його фахової (предметної) компетентності, яка, на нашу думку, є складовою професійної компетентності і стоїть на одному щаблі з дидактичною, методичною, комунікативною та іншими видами компетентностей.

Професійна компетентність – набір знань, навичок та вмінь, що дають змогу ефективно здійснювати діяльність, або певні функції, які підлягають досягненню певних стандартів у галузі професії чи виду діяльності (Міжнародний Департамент Стандартів (IBSTPI). За іншими джерелами (Форум освітньої реформи. Програма DeSeCo) – це здатність задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти та виконувати поставлені завдання. Компетентність будується на комбінації пізнавальних ставлень та практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань та вмінь для активної дії.

Отже, професійна компетентність – це оволодіння знаннями, вміннями і навичками з конкретної предметної області, у нашому випадку для вчителя географії – географічної, з метою викладу навчального матеріалу на високому професійному рівні, вмілого поєднання традиційних та інноваційних технологій задля міцності знань учнів й набуття ними вмінь планування свого життя, вибору професії, бачення перспективності освіти. Поруч з цим завданням вчителя-географа залишається збереження фундаментальності й цілісності формування географічних знань, гуманізація і гуманітаризація географічної освіти паралельно з розвитком географічної грамотності, адекватне сприйняття інформації про навколишнє середовище, вміння приймати географічно виважені рішення.

Приведені характеристики у рамках гуманістичної парадигми дозволяють вчителям зрозуміти своє призначення в освіті тому, що навчання географії наділене можливостями організації життєдіяльності дітей на основі гуманістичної філософії, яка враховує проблеми світу дитинства і стверджує, що кожна дитина заслуговує індивідуального підходу до організації власного життя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освіта – цілеспрямований процес навчання і виховання людини на користь особи, суспільства, держави, що супроводжується констатацією досягнення громадянином визначених державою освітніх рівнів (освітніх цenzів). Крім того, незалежно від технології, що використовується, освіта передбачає організований і стійкий процес комунікації, що є основою навчання особистості. Якість освіти – складне поняття, що включає рівень і міцність знань, практичних умінь кожного, хто навчається, сформованість їх пізнавальних інтересів, особистісних якостей, світоглядної позиції.

Навчання – набуття людиною знань, умінь, навичок і нових форм поведінки, що характеризуються такими основними факторами: цілі, визначені державою і суспільством; зміст і структура освіти, закріплені в стандартах і програмах та викладені у шкільних підручниках; науково-методична організація процесу навчання (конкретизовані форми, методи, методичні прийоми тощо); пізнавальні можливості учнів; результати навчання.

I. Підласий характеризує навчання як впорядковану взаємодію педагога з учнями, що спрямована на досягнення поставленої мети. Є. Репацевич доповнює визначення даного поняття, вказуючи на цілеспрямованість процесу навчання, здійснення стимулювання активної навчально-пізнавальної діяльності учнів з оволодіння науковими знаннями, уміннями, навичками, розвитку здібностей, світогляду, морально-естетичних поглядів та переконань. Крім того, є поняття

процесу навчання, яке об'єднує учіння (діяльність учня) і викладання (діяльність вчителя), спрямоване на мету – засвоєння учнями знань, умінь та навичок, їх розвиток та виховання (Г.Щукіна).

Міжнародна стандартна класифікація освіти містить два ключові поняття – освіту і підготовку. Підготовкою називаються дії, по суті націлені на вироблення навичок, передачу знань і формування життєвої позиції. В умовах системи освіти, що оновлюється, пріоритетним став загальний розвиток людини, її особистісних якостей, етичної, духовної, гуманної, адаптивної, творчої особи. Це можливо лише при співпраці педагогів і учнів, їх співтворчості, взаємовпливові і взаєморозвитку.

Ще на початку XX ст. педагог-учений П.Каптерев виділив об'єктивні й суб'єктивні чинники, необхідні для педагогічної діяльності, намітив їх ієрархію. Він відзначав, що ті або інші якості особистості вчителя підвищуватимуть або знижуватимуть виховний вплив навчання:

- перша якість об'єктивного характеру полягає у рівні знання вчителем предмету, що викладається, його наукової підготовки за спеціальністю, спорідненими предметами, володіння методологією предмету, загальними дидактичними принципами і в орієнтації у психологічних особливостях особистості учня;

- друга якість суб'єктивного характеру і полягає у володінні педагогічною майстерністю, в особистому педагогічному таланті й творчості.

Крім того, він виділяв і необхідні особистісні, етично-вольові якості вчителя, до яких відносив: об'єктивність, уважність, чуйність (особливо до слабких учнів), сумлінність, стійкість, витримку, самокритичність, прояв справжньої любові до дітей. При цьому любов до дітей потрібно відрізнити від любові до вчительської професії, професійного покликання.

Поза сумнівом, тільки любов до учнів і відданість професії забезпечують професіоналізм вчителя географії, який володіє такими якостями:

- спеціальні: об'єктивні (наукова підготовка) і суб'єктивні (педагогічна майстерність, зацікавленість, творчість тощо);

- особистісні: громадянська позиція; моральна чистота; любов до дітей і педагогічної праці; тактовність; педагогічний оптимізм; творчий підхід до справи.

Професіоналізм вчителя-географа, крім високого рівня знань, виражається в умінні бачити і формувати педагогічні завдання на основі аналізу ситуацій і знаходити оптимальні способи їх вирішення. Заздалегідь передбачати різноманіття ситуацій швидкозмінного життя неможливо. Тому однією з найважливіших особливостей педагогічної діяльності є її творчий характер, де поруч виявляються такі якості як діловитість, майстерність, цілеспрямованість, організованість, вимогливість, послідовність і наполегливість у досягненні цілей, що є основою для формування компетентності вчителя географії.

Педагогічна майстерність – це високий рівень професійних умінь, що ґрунтуються на педагогічних переконаннях [3]. Індикаторами основ педагогічної майстерності є: педагогічна спрямованість (прагнення до вдосконалення, бажання зрозуміти інших, інтерес до організації спільної роботи, потреба у самоствердженні); професійні знання (психології, педагогіки, географії і методики навчання географії); педагогічні здібності (товариствість, спостережливість, емоційна стабільність, прогнозування); педагогічна техніка (техніка мови, пантомімічна техніка, техніка самореалізації, організаторська техніка, техніка педагогічної дії, техніка контактної взаємодії).

Основним і кінцевим результатом професійної діяльності вчителя-географа є формування учня, його загальної культури, здібностей і життєвої компетентності.

Професійна діяльність вчителя-географа направлена як на вирішення освітніх завдань так і на розвиток пізнавальної мотивації дітей, що безпосередньо відповідає їх життєвим потребам. Зміст професійної діяльності вчителя географії відповідно до кваліфікаційної характеристики визначається її педагогічною спрямованістю. Це означає, що вся його професійна діяльність, по суті, є комплексом дій з виховання, навчання, розвитку особистості учня. Проте вибір дій не довільний. Певний час у діяльності педагога, особливо на початковому етапі, чільне місце займає вивчення психолого-педагогічних особливостей особистості учня в соціальному мікросередовищі.

Учителю необхідно чітко і своєчасно реагувати на непередбачувані зміни соціуму, зміни у психології дітей, перетворення у професійних цінностях колег, необхідність неперервного оновлення змісту освітніх програм, підручників, і нарешті, на своє професійне зростання. Засобом вивчення географії, крім міцних знань вчитель покликаний формувати в учнів такі загальнокультурні якості: шанобливе відношення до людей, до всього живого, природи; відчуття прекрасного, уміння бачити і створювати красу; інтерес до отримання знань, навички самостійного пошуку, творчості; фізична культура, прагнення до здорового і гармонійного способу життя; уміння конструктивно спілкуватися; уміння володіти собою, своїми бажаннями і емоціями; уміння реалістично оцінювати свої можливості і конструктивно визначати життєві завдання, своє призначення.

Для виконання поставлених завдань у професійній діяльності вчителя-географа можна виділити наступні взаємозв'язані види діяльності: діагностичний; орієнтаційно-прогностичний; проектувальний; організаторський; конструктивний; програмуючий; інформаційно-пояснювальний; комунікативно-стимулюючий; аналітико-оцінювальний; дослідницький.

Діагностична діяльність пов'язана з вивченням вихованців і встановленням рівня їх розвитку. Вчитель повинен уміти спостерігати, володіти методами діагностики.

Орієнтаційно-прогностична діяльність виражається у постановці цілей і завдань педагогічного процесу на певному його етапі з урахуванням реальних можливостей та прогнозуванням кінцевого результату.

Проектувальна діяльність вчителя-географа полягає в умінні творчо проектувати освітній процес, відбирати зміст, відповідний пізнавальним здібностям учнів, робити його доступним і цікавим.

Організаторська діяльність педагога полягає в його умінні впливати на учнів засобами географії, вести їх за собою, мобілізувати на той або інший вид діяльності, надихати.

Конструктивна діяльність – тип специфічної діяльності, що пов'язана з розробкою певної конструкції об'єкта або системи, які потім матеріалізуються в процесі соціальної практики.

Створення програм (програмне забезпечення) – розробка й апробування різноманітних за призначенням і змістом навчальних програм з метою удосконалення навчально-виховного процесу школи.

Інформаційно-пояснювальна діяльність – основне соціальне призначення педагога: передача узагальненого досвіду старших поколінь, наукових досягнень.

Саме в процесі цієї діяльності учні оволодівають знаннями, світоглядними і етично-естетичними ідеями. В цьому випадку педагог виступає не тільки як джерело інформації, але і як людина, що формує переконання.

Комунікативно-стимулююча діяльність – уміння вчителя-географа встановлювати і підтримувати контакт з дітьми, будувати взаємодію з ними на рівні співпраці, розуміти їх.

Аналітико-оцінювальна діяльність полягає в отриманні зворотного зв'язку, тобто підтвердженні ефективності педагогічного процесу і досягненні поставленої мети. Ця інформація дає можливість вносити корективи до педагогічного процесу.

Дослідницька діяльність визначається творчим характером педагогічної праці, тим, що, спираючись на принципи, правила, рекомендації педагогічної науки, вчитель-географ кожного разу використовує їх творчо. Для успішної реалізації цього виду діяльності він повинен володіти методами педагогічних досліджень.

Професійні знання педагога залежать від спрямованості в практичній діяльності, від завдань, які ставляться в навчально-виховній роботі. От чому неодмінною ознакою професійної компетентності виступає уміння співвідносити знання з цілями, умовами і способами діяльності.

Предмет професійної діяльності вчителя-географа включає виконання декількох функцій: навчальна; виховна; організаторська; дослідницька і прогностична; діагностична і педагогічної підтримки; посередницька; організаційно-комунікативна та ін.

Ці функції виявляються в єдності, хоча у багатьох вчителів одна з них може домінувати над іншими. Показниками результативності професійної діяльності вчителя можуть бути:

З одного боку:

- участь учнів у олімпіадах, захистах робіт МАН тощо;
- успішне освоєння ними освітньої програми з географії;
- рання професійна орієнтація і допрофесійна підготовка учнів.

З іншого боку – власне професійне зростання вчителя географії (участь у конкурсі „Вчитель року”, підвищення категорії тощо)[5]. Досягнення такого рівня професійної діяльності можливе з розвитком особистих якостей, необхідних вчителю: бути доброзичливим і чуйним; знати особливості психології дітей, відчувати їх потреби і інтереси; мати широкий спектр інтересів і умінь; бути готовим до виконання різних обов'язків, пов'язаних з навчанням дітей; мати живий і активний характер; володіти відчуттям гумору (але без сарказму); проявляти гнучкість, бути готовим до перегляду своїх поглядів і постійного самовдосконалення; мати творчий, можливо нетрадиційний, особистий світогляд; вміти здійснювати самооцінку, самопізнання, самовизначення, саморегуляцію, саморозвиток, самоствердження і прояв відповідальності, активності.

Ці професійні якості виявляються в умінні: будувати навчання відповідно до сучасних освітніх вимог; модифікувати освітні програми; стимулювати творчі здібності учнів; працювати за спеціальним навчальним планом (наприклад, для профільної школи).

Висновки з даного дослідження. Отже, розвиток професійно значущих якостей (компетентностей) вчителя географії стає передумовою розвитку його педагогічної майстерності, творчості, які дозволяють йому ініціювати процес удосконалення і осучаснення навчально-виховного процесу в школі, здійснювати його тісний зв'язок з реальністю; формувати систему поглядів учнів на природу і

суспільство; створювати умов для підготовки молоді до виконання своїх соціальних функцій – трудових, пізнавальних, суспільних, а також до подальшого продовження освіти.

Література:

1. Довідник учителя географії в запитаннях і відповідях / Авт.- упорядник. Н.В.Бескова, В.М.Проценко. – Х.: Веста: Видавництво „Ранок”, 2006. – 608с.
2. Кремень В.Г. Поступ до нової філософії освіти в Україні // Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні 1992-2002. Зб. наук. праць. Ч.1. – Харків: „ОВС”, 2002. – С.9-23.
3. Основы педагогического мастерства: Учебное пособие для студентов педагогических институтов / Под ред. И.А.Зязюна. – К.: „Вища школа”. – 1987. – 207 с.
4. Професійна освіта: Словник: Навч. посібник / Уклад. С.У.Гончаренко та ін.,; За ред. Н.Г.Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – 380с.
5. Серебрій В. Про зміст географічної освіти // Краєзнавство. Географія. Туризм, 2008. – № 11(544). – С.2.

УДК 37(09)

Циганок О.О.

З ІСТОРІЇ ПОХОДЖЕННЯ ЖАНРУ ЗАГАДКИ

***Анотація.** У статті досліджується історія становлення жанру та особливості побутування загадок у родинній та календарній обрядовості українців*

***Аннотация.** В статье рассматривается история становления жанра и особенности использования загадок в семейной и календарной обрядности украинцев*

***Annotation.** The article is dedicated to the history of forming genre and peculiarities of functioning riddles in the family and calendar rite of ukrainian people.*

Фольклор – одне з найцінніших духовних надбань народу за багатовікову його історію, незатьмарене джерело життя, бо, як і мова, виробляється протягом усього довгого існування і розвитку кожної нації. Тому вивчення та використання національного дитячого фольклору у процесі становлення дитини, її входження у духовний світ і в традиційне життя рідного народу набуває вирішального значення і є актуальним.

До дослідження дитячого фольклору зверталися етнографи, фольклористи, педагоги та письменники (збирачі: В. Верховинець, Марко Вовчок, М. Лисенко, І. Манжура, П. Чубинський, Д. Яворницький; дослідники: Г. Барташевич, Г. Бойко, Г. Виноградова, О. Дей, М. Дмитренко, Г. Довженко, О. Капіца, О. Правдюк, Н. Сивачук, Ю. Ступак, П. Черемський).

Об'єктом нашого дослідження є загадки як складова частина дитячого фольклору. Предметом дослідження стане питання походження загадки.

Вважаємо, що першочерговими завданнями мають бути – виявлення специфічних рис, історії становлення жанру та побутування загадки.

За визначенням М. Дмитренка, „загадки – це короткий художній твір, що належить до „малих” жанрів фольклору, побудований на іноказанні, метафорі, алегорії, описі предметів, явищ, живих істот у вигадливій запитальній чи